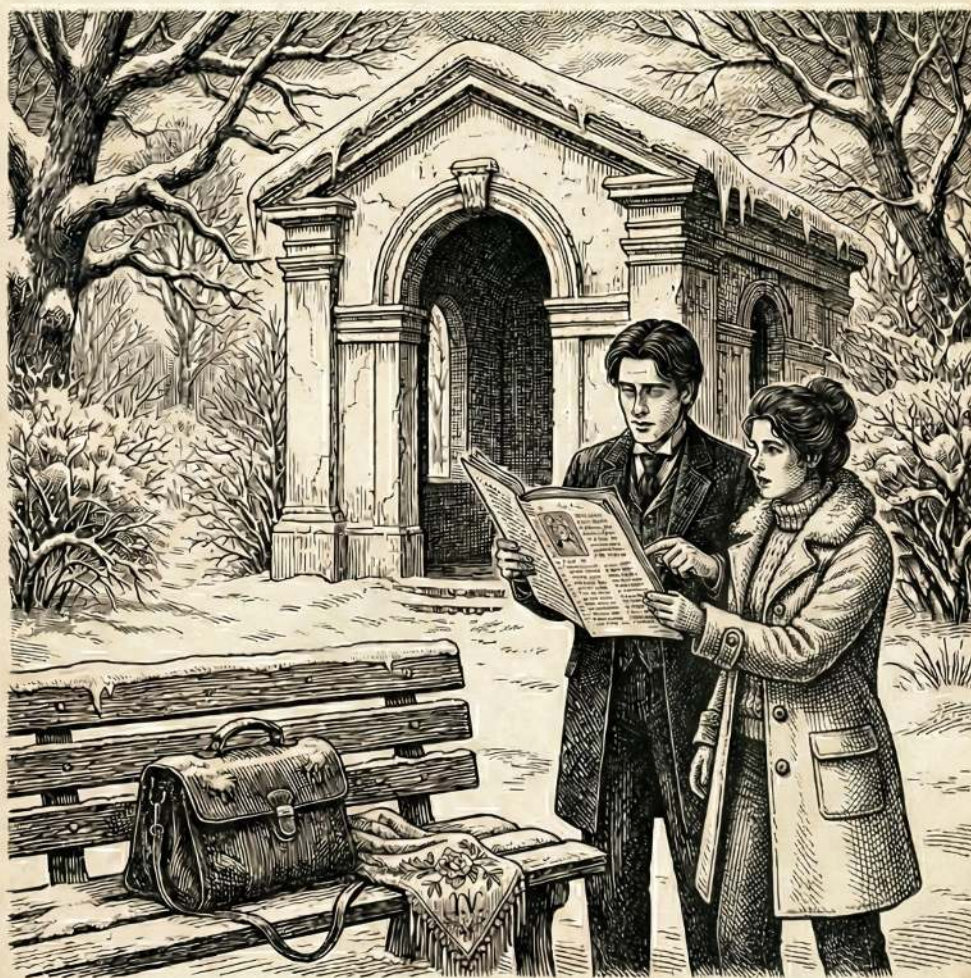

MANUSCRISUL DIN PAVILIONUL DE VARĂ

O poveste despre Iosif Vulcan
de spus... celor mari.

Casa Memorială „Iosif Vulcan”, Holod,
2026

Capitolul întâi

URMA DE PE HÂRTIE

Zăpada acoperea curtea Casei Memoriale din Holod ca o hârtie veche peste amintiri. Nikola Petrovici împinse ușa biroului, unde mireasma de lemn și cerneală decolorată îl întâmpinau ca pe un prieten așteptat. Erau aproape trei ani de când primise postul acesta – curator la o casă memorială dintr-un sat uitat de lume. Părinții lui, profesori la Oradea, nu înțeleseseră de ce a refuzat oferta de la Muzeul Județean. „E o retragere”, îi spusese mama. „Cu numele ăsta al tău, te așteptam să ajungi mai departe.” Râsese atunci, fără să-i răspundă. Petrovici. Da, suna a Eminovici. Dar el nu era Eminescu. Era doar un om care venise la Holod pentru că simțise, fără să poată explica exact, că aici avea să găsească ceva.

Își scoase mănușile și le puse pe marginea biroului, lângă stiva de dosare pe care le pregătise cu o seară înainte. Dosarul 247 - *Corespondență diversă, 1905-1907*. Îl deschise cu grijă, simțind sub degete textura hârtiei, care începuse să se îngălbenească la margini. În ultimele săptămâni, descoperirea lucruri ciudate în arhivă – nu date, ci absențe. Scrisori care făceau referire la alte scrisori inexistente. Nume menționate în treacăt, fără context. De parcă cineva ar fi scos anumite piese dintr-un puzzle, lăsând doar conturul lor.

Se gândea adesea că arhiva aceasta era mai mult decât o colecție de documente. Era un spațiu unde trecutul nu te lăsa să treci mai departe până când nu înțelegeai ce-ți cerea. Și Vulcan îi cerea ceva – simțea asta în fiecare dimineață când deschidea un nou dosar. Vulcan, omul care fondase Revista „Familia” și o condusesese timp de patruzeci și doi de ani. Omul care-l descoperise pe Eminescu. Omul care fusese vicepreședinte al Partidului

Național Român, dar care scrisese piese de teatru și călătorise prin Europa. Un om care părea să fi trăit trei vieți deodată.

La mijlocul dosarului, o foaie îi atrase atenția. Nu prin conținut – era doar o notă scurtă, scrisă cu o caligrafie elegantă, dar grăbită – ci prin ceea ce părea să lipsească din jurul ei. Înainte și după, scrisori lungi, îngrijit păstrate. Dar această foaie era singură, fără plic, fără adresă, fără dată clară.

„Am ascultat mai mult decât am vorbit. Am văzut mai mult decât am scris.

Portretele celor pe care i-am publicat sunt singura mea operă adevărată. Dar acestea nu pot fi citite de oricine – doar de cel care înțelege că a ține ușa deschisă înseamnă a ști când s-o închizi.”

Nikola reciti textul de trei ori. Portrete. Nu poezii. Nu memorialistică. Portrete. Vulcan scrisese despre ceilalți, nu despre sine. Și totuși, chiar această alegere spunea mai mult despre el decât ar fi putut spune un jurnal intim.

Se ridică de la birou și se apropie de fereastră. Afară, zăpada continua să cadă în tăcere. În sat, un câine lătră undeva. Fumul ieșea din coșurile caselor – oameni care trăiau viața lor obișnuită, nepăsători de ceea ce păstrase Vulcan în arhivă. Se gândi la ceva ce odată citise într-un eseu despre memorie culturală: că ceea ce supraviețuiește din trecut nu e neapărat ceea ce e mai bun sau mai important, ci ceea ce se potrivește cu povestea pe care vrem s-o credem despre noi înșine. Cine decide ce merită păstrat? Cine stabilește ce e „mare” și ce e „mic”? Și dacă toată ierarhia asta e arbitrară, construită din întâmplare și perpetuată din lene?

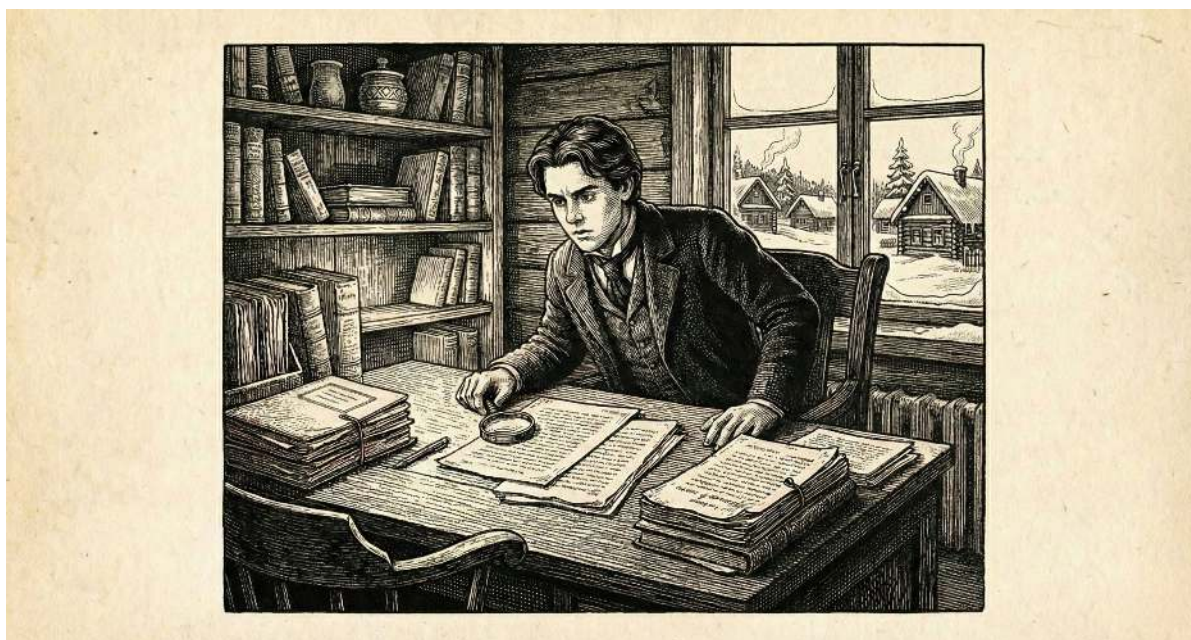
Dar unde erau aceste portrete? Și dacă existau, de ce nimeni nu le descoperise în peste o sută de ani?

Se întoarse la birou și examinează din nou foaia. În marginea de jos, observă ceva ce la prima vedere părea o pată de cerneală. Dar privind mai

atent, cu lupa pe care o folosea pentru manuscrisele deteriorate, văzu că nu era o pată – era un desen minuscule. Trei linii paralele, traversate de una perpendiculară. Și sub ele, un număr: VII.

Inima începu să-i bată mai repede. Nu era o simplă notă. Trebuie să fie un indiciu. Și dacă era un indiciu, înseamnă că Vulcan construise un traseu. Un traseu pe care cineva, la un moment dat, trebuia să-l urmeze.

Dar de ce el? De ce acum? Și mai important: dacă Vulcan construise un traseu, înseamnă că voia ca cineva să-l găsească. Nu oricine. Cineva anume...

Tocmai când se pregătea să facă o fotografie a foii, auzi pașii pe scara de la intrare. Nu era ora obișnuită pentru vizitatori. Își puse rapid nota înapoi în dosar și închise sertarul. Gest instinctiv. De protecție.

Ușa se deschise. Fără bătaie la ușă.

Sfârșitul capitoului întâi

Capitolul al doilea

FEMEIA CARE CITEȘTE ALTFEL

În prag stătea o femeie de vreo treizeci și cinci de ani, înaltă, cu părul prins într-un coc neîngrijit din care scăpaseră câteva şuvițe rebele. Purta un palton lung de iarnă, presărat cu zăpadă, și o geantă din piele uzată, care părea a fi supraviețuit mai multor generații de călătorii. Dar ceea ce-l surprinse pe Nikola nu fu aspectul ei – ci ochii. Aveau o expresie directă, fără politețe de formă, ca și cum ar fi intrat nu într-o instituție publică, ci în casa cuiva pe care-l cunoștea demult.

— Bună ziua. Sunteți curatorul?

Nikola se ridică de la birou.

— Da. Nikola Petrovici. Casa este închisă pentru public azi, dar dacă doriți să programați o vizită...

— Petrovici, repetă ea, zâmbind abia perceptibil. Ca Eminovici. Părinții dumneavoastră au simțul umorului, sau e doar o coincidență fericită?

Nikola simți cum i se încordează umerii. Nimeni nu-i mai făcuse observația asta de mult timp.

— Coincidență. Dar nu vin pentru vizită, continuă femeia, intrând fără să fie invitată. Mă numesc Elena Vulcan. Pe linie maternă. Străbunica mea a fost nepoata lui Iosif.

Ea își scoase paltonul și-l aruncă pe scaunul de lângă ușă. Sub palton, purta un pulover gros de lână, tricotat manual – lucru rar în zilele astea – și blugi. Nu semăna deloc cu vizitatorii obișnuiți, acei descendenți solemni ai familiilor literare care veneau cu discursuri pregătite despre importanța moștenirii culturale.

— Deci sunteți rudă cu Vulcan, spuse Nikola, încercând să-și recapete controlul conversației.

— Tehnic vorbind, da. Dar asta nu-i important acum. Important e că am venit pentru manuscris. Cel pe care tocmai l-ați găsit. Sau mai bine zis, indiciul către el.

— Nu știu despre ce vorbiți.

Elena se uită la el cu un zâmbet care nu era nici ironic, nici triumfător, ci mai degrabă complice.

— Ba da, știți. Ați pus o foaie înapoi în sertar când am intrat. Gest instinctiv. Oamenii care vor să se laude cu o descoperire o lasă pe masă, la vedere. Oamenii care vor să o protejeze o ascund. Deci fie vă e teamă că cineva v-o fură, fie nu sunteți sigur încă ce să faceți cu ea. Sau amândouă.

Nikola nu răspunse imediat. Privirea ei era prea sigură, prea directă. Nu ghicea – observa. Și asta era mai rău.

— De unde știți de acel document? întrebă el, lăsând vocea cât mai neutră posibil.

— Pentru că bunica mi-a povestit. Și pentru că am primit asta.

Deschise geanta - o geantă veche, din piele maro uzată, cu colțurile crăpate și balamale de alamă ruginită. Nikola văzu înăuntru un caiet gros, câteva plicuri îngălbenite, fotografii vechi.

— Geanta asta a fost a bunicii, spuse Elena, observându-i privirea. A călătorit cu ea toată viața. Când era tânără, mergea prin sate să adune povești despre Vulcan de la bătrâni. Apoi, când s-a îmbolnăvit și nu mai putea călători, a pus în ea tot ce strânsese: scrisori, planuri, notițe. Mi-a dat-o înainte să moară. Mi-a spus: „Dacă tu nu continui, toate astea mor odată cu mine.”

Scoase cu grijă un fular din mânerul interior al genții, de sub un teanc de hârtii.

Întinse fularul pe masă. În colț erau brodate inițialele I.V., într-un stil caracteristic sfârșitului de secol XIX. Broderia era delicată – modele cu trifoi și chei, ca pe costumele populare din Bihor.

— E de la colindă. Bunica spunea că străbunicul purta fularul ăsta la colindă, când mergea cu corul bisericii prin satele de pe valea Crișului Negru. Era Crăciunul lui 1906. Ultima iarnă în care a putut merge. Apoi, în septembrie 1907, a murit.

Nikola se uită la geantă, apoi la fular, apoi la Elena.

— Deci geanta asta...

— E arhiva familiei, termină Elena. Nu oficială. Personală. Lucrurile pe care bunica le-a păstrat pentru că nimeni altcineva nu le păstra. Planuri, scrisori, amintiri. Dacă mă întrebați de ce am venit cu ea în loc să las totul acasă... pentru că geanta asta E căutarea. Fără ea, sunt doar o turistă care vizitează case memoriale.

Întoarse fularul. Pe spatele mătăsii, cusut cu fir negru într-o caligrafie minusculă, era un text: *„Când familia va întreba unde sunt portretele, spune-i că sunt acolo unde ascultam cel mai bine. La umbra celor trei îngeri, sub a șaptea scândură de la răsărit.”*

Nikola privi textul, apoi pe Elena, apoi din nou textul. Simțea cum toate piesele pe care le adunase în ultimele luni – notele fragmentare, referințele obscure din scrisorile lui Vulcan, planurile casei din Pesta – începeau să capete sens.

— Trei îngeri, spuse el încet. Pavilionul de vară din grădina casei din Pesta avea pe frontispiciu trei îngeri sculptați.

— Exact, confirmă Elena. Și acolo Vulcan se retrăgea când voia să lucreze. Nu la birou, unde veneau toți cu probleme și cereri. Ci în pavilion, unde avea liniște. Acolo primea poezii tineri care veneau din toate părțile. Acolo discuta cu ei. Nu doar asculta – discuta. Punea întrebări. Sugera modificări. Era un editor activ, nu un spectator. De asta a și scris că portretele sunt „singura lui operă” – pentru că în acel pavilion nu era funcționarul public, ci omul care înțelegea fără să judece.

Nikola se așează încet pe scaun. În mintea lui se formau imagini: Vulcan în pavilionul acela, primind un tânăr poet din Cernăuți. Mihail Eminovici. Care-i arăta poezii. Și Vulcan, privind numele, spunând: „Eminovici sună prea slav. Ce-ar fi să-l schimbăm în Eminescu?” Un gest simplu. Dar care a schimbat totul. Pentru că fără acel gest, fără acea ușă deschisă, poate nu exista Eminescu așa cum îl cunoaștem. Și dacă asta e adevărat, atunci ce înseamnă să fii „mare” în literatură? Să scrii opera ta? Sau să faci posibilă opera altora?

— De ce veniți acum? întrebă el. De ce nu ați căutat mai devreme?

Elena se așează pe marginea biroului, într-un gest care trăda o familiaritate ciudată cu spațiul.

— Pentru că bunica a murit acum doi ani. Și pe patul de moarte mi-a spus: *Manuscrisul nu e pentru oricine. E pentru cineva care înțelege că a construi o platformă pentru alții e mai greu decât a urca singur pe ea. Când vei găsi pe cineva care caută portretele fără să știe exact ce caută, du-te la el. Așa că am așteptat. Am urmărit ce se scrie despre Vulcan. Și, acum două săptămâni, am văzut că ați publicat un articol în revista Institutului despre arhiva din Holod. Ceva în felul în care scriați – că Vulcan nu a fost „mediator”, ci „arhitect cultural” – mi-a spus că merită să vin.*

— Și cum știți că eu sunt persoana aceea?

Elena strânse umerii, dar zâmbetul ei era complice.

— Nu știi. Dar am observat ceva când am intrat: ați pus nota înapoi în sertar. Nu pentru că vreți s-o ascundeți de lume, ci pentru că nu sunteți sigur încă ce faceți cu ea. Asta înseamnă că nu căutați glorie. Căutați... înțelegere, poate. Sau confirmarea unei intuiții pe care nu o puteți formula încă clar. Cam așa se simțea probabil și Vulcan când descoperea un poet nou: nu știa exact ce are în față, dar știa că e important.

Nikola nu răspunse. Afară, zăpada continua să cadă. În tăcerea biroului, se auzi doar scârțâitul lemnului bătrân. Și în acea tăcere, ceva se schimbase. De parcă o ușă invizibilă se deschisese.

— Pavilionul nu mai există, spuse el în cele din urmă. Casa din Pesta a fost demolată în anii '60. Iar grădina e acum parcare.

Elena zâmbi – un zâmbet care nu era nici ironic, nici triumfător, ci mai degrabă unul de înțelegere.

— Da, știu. Dar fundația pavilionului încă există. Am verificat în arhivele cadastrale maghiare. Și fundația aceea are pivniță. O pivniță pe care constructorii din '60 n-au știut s-o găsească pentru că intrarea era mascată. Vulcan a studiat drept la Budapesta, nu-i așa! Era om practic. Cunoștea arhitectură, știa cum se construiesc casele. Și mai ales, știa cum se ascund lucrurile. Nu a ascuns manuscrisul în pavilion. L-a ascuns sub pavilion.

Nikola simți cum gândurile i se accelerează.

— Când plecăm? întrebă el.

— Mâine dimineață ar fi fost bine. Dar trebuie să vă spun ceva mai întâi.

Elena își trase scaunul mai aproape și-și coborî vocea. Nu dramatic – ci practic, ca cineva care vorbește despre o problemă concretă.

— Nu suntem singurii care căutăm. Acum două săptămâni am primit un telefon de la un profesor de la Institutul de Studii Transilvane din Mediaș. Se numește Rădulescu. A întrebat despre fular și despre pavilion. Nu i-am spus nimic, dar asta înseamnă că cineva, undeva, a aflat. Sau a ghicit. Și dacă a ghicit despre fular, probabil a ghicit și despre restul.

Nikola se întoarse brusc spre fereastră. În zăpada de afară, lângă poartă, era oprită o mașină neagră cu număr de Sibiu. Motorul era pornit, fumul ieșea din țeava de eșapament. Cineva aștepta.

Cei doi se priviră în tăcere. În ochii Elenei nu era frică – ci o hotărâre liniștită, ca a cuiva care a luat deja o decizie.

— Cred că ar trebui să plecăm acum, nu mâine, spuse ea încet.

Sfârșitul capitolului al doilea

Capitolul al treilea

TELEFONUL DIN MEDIAȘ

Telefonul lui Nikola sună în momentul în care Elena termină de vorbit. Pe ecran apăru un număr necunoscut, cu prefix de Sibiu – 0369. Era un număr de fix, probabil redirectionat de la vreun birou prăfuit de institut, dar Elena era sigură că omul care îi apela se afla chiar atunci în mașina de la poartă.

Cei doi se priviră. Elena ridică o sprânceană.

— Răspundeți, șopti ea. Dar nu spuneți nimic despre ce am discutat. Doar ascultați.

Nikola apăsă butonul verde.

— Alo?

— Domnule Petrovici? Profesorul Rădulescu. De la Mediaș. Am schimbat câteva mailuri acum un an, vă mai amintiți?

Vocea era plăcută, aproape prietenoasă. Nikola nu-și amintea niciun mail.

— Vag. Cu ce vă pot ajuta?

— Eram în zonă și m-am gândit să trec pe la dumneavoastră. Pregătesc ceva despre Vulcan. Nimic grandios – doar un articol pentru revista Institutului. Dar am nevoie de câteva detalii din arhivă. Știți cum e, lucrurile astea se pierd dacă nu le documentăm acum.

Pauză. Nikola simți cum Elena se încordează lângă el.

— Arhiva e deschisă pentru cercetători, spuse el neutru. Puteți programa o vizită prin secretariat.

— Desigur, desigur. Dar eram foarte aproape. Chiar acum. Dacă aveți zece minute...

Nikola se uită pe fereastră. Mașina neagră era încă acolo, motorul pornit.

— Astăzi nu pot. Poate săptămâna viitoare.

O tăcere scurtă. Când Rădulescu vorbi din nou, tonul se schimbase – mai puțin prietenos, mai calculat.

— Înțeleg. Păcat. Pentru că am găsit ceva interesant. În arhivele de la Budapesta. O scrisoare din 1906. Menționează un pavilion. Și ceva despre... portrete, cred. Scrisul era cam șters.

Nikola simți cum i se accelerează pulsul. Profesorul nu ghicea. Știa.

— Interesant. Dar nu știu despre ce vorbiți.

— Bineînțeles. Oricum, dacă găsiți ceva... orice... ar fi util pentru istoria literară să colaborăm. Știți că fondurile europene pentru patrimoniu sunt generoase acum. Ar fi păcat să pierdem oportunitatea.

Nikola nu răspunse. Așteptă.

Rădulescu vorbi:

— Domnule Petrovici, sunt om direct. Știu că ați găsit ceva. Nu știu exact ce, dar știu că e important. Tot ce vă cer e să fim... coordonați. Nu vrem să ne călcăm pe picioare, nu-i așa?

— Nu vreau să fim călcați pe picioare, confirmă Nikola. De aceea prefer să lucrez singur.

Închise. Mâna îi tremura ușor.

Elena privea pe fereastră. Mașina pornise, lăsând urme în zăpadă.

— Era în mașina aia, spuse ea. A sunat din fața porții.

— Da. Încearcă deliberat să ne provoace.

— Funcționează?

Nikola o privi.

— Da. Dar nu pentru că mă tem de el. Ci pentru că îmi dau seama că avem foarte puțin timp.

Elena își puse paltonul.

— Atunci să nu-l mai pierdem.

Sfârșitul capitolului al treilea

Capitolul al patrulea

DRUMUL SPRE PESTA

Mașina ieși din Holod pe drumul spre Oradea. Zăpada cădea din ce în ce mai des, acoperind urmele lăsate în urmă. La marginea satului, un bătrân stătea în poarta unei casei și-i privea plecând. Nikola ridică mâna într-un salut. Bătrânul nu răspunse – doar continuă să privească, nemișcat, ca o statuie de piatră.

— Cine e? întrebă Elena.

— Gheorghe Moga. Fostul administrator al Casei Memoriale. A lucrat acolo douăzeci și cinci de ani, de când Casa a fost deschisă. Eu am preluat de la el în urmă cu trei ani, când Primăria a angajat un curator cu studii. Moga locuiește în casa de alături – practic, și-a petrecut jumătate din viață păzind memoria lui Vulcan. Dacă cineva știe ce înseamnă Casa asta pentru sat, acela e el.

Elena aruncă o privire în oglinda retrovizoare. Bătrânul era încă acolo, nemișcat, privind cum se îndepărtau.

Drumul dintre Holod și Oradea părea interminabil în zăpadă. Nikola Petrovici privea pe geamul mașinii cum peisajul se schimba treptat - de la dealurile joase ale Bihorului la câmpia care anunța Crișul Repede. Elena conducea în tăcere, cu o siguranță care trăda obișnuința drumurilor lungi.

— De câte ori ați făcut drumul ăsta? întrebă Nikola după aproape o oră de tăcere.

— De când a murit bunica? De vreo opt ori. Dar prima oară când am venit a fost acum doi ani, la scurt timp după ce a murit. M-am tot rotit în jurul Holodului timp de două săptămâni. Uneori veneam doar până la indicatorul

cu numele satului și făceam cale întoarsă spre Oradea. Simțeam că, trecând de el, nu voi mai putea respira. Azi a fost prima dată când am ales să respir aerul ăsta, indiferent cât de greu ar fi. Mă întrebam dacă să caut manuscrisul sau să las totul așa cum a lăsat bunica. Am plecat fără să fac nimic. M-am întors acum pentru că... pentru că am realizat că nu căutam permisiunea bunicii. Căutam curajul.

Nikola se întoarse spre ea.

— Și l-ai găsit?

— Nu știu încă.

Trecură de Oradea fără să se oprească. Drumul spre Budapesta era lung - aproape cinci ore în condiții normale, poate șase în zăpada asta. Nikola simțea cum oboseala începe să-l ia, dar mintea îi era prea activă ca să poată dormi.

— Credeți că Rădulescu va ajunge înaintea noastră? întrebă el.

— Nu știu. Dar dacă ajunge, nu va găsi nimic fără fularul bunicii. „Sub a șaptea scândură de la răsărit” - asta înseamnă că trebuie să știi unde e răsăritul în acel pavilion. Iar planurile originale ale casei au fost distruse în '56, în timpul Revoluției de la Budapesta. Am verificat.

Mașina intră în Ungaria pe la Borș. Grănicerii, de data aceasta, le verificară rapid actele de identitate. Dar pentru Nikola momentul acela avea o greutate simbolică. Trecea granița nu doar între două țări, ci între două timpuri. În Ungaria, Vulcan fusese cetățean al Imperiului Austro-Ungar, student la drept, apoi editor al celei mai importante reviste românești din afara României.

— La ce vă gândiți? întrebă Elena, observându-i expresia.

— La faptul că Vulcan a trăit toată viața lui pe o graniță. Între românesc și maghiar. Între ortodox și greco-catolic. Între național și universal. Și că poate de aceea a înțeles atât de bine ce înseamnă să fii la margine.

Elena nu răspunse imediat. Apoi spuse:

— Bunica îmi povestea că Vulcan avea un prieten maghiar, poetul Ady Endre. Când piesa lui, „Ștefăniță Vodă”, s-a jucat la Oradea în 1903, Ady a scris în ziar că spectacolul acela nu e doar teatru, ci un „act de înfrățire”. Și că Vulcan i-a răspuns: „Înfrățirea nu e să devenim toți la fel. E să înțelegem de ce suntem diferiți.”

Ajunseră la Budapesta pe înserat. Orașul strălucea în zăpadă - Parlamentul luminat pe malul Dunării, podurile ca niște coliere de lumină peste apă.

— Căutăm un hotel? întrebă Nikola. Elena dădu din cap.

— Da. Ceva mic. Fără nume.

Găsiră o pensiune pe o stradă laterală, lângă Pesta. Camere modeste, dar curate. Proprietarul, un bătrân cu chip brăzdat de timp, îi primi fără să pună întrebări. Le dădu cheia, arătă spre scară. Camera avea două paturi înguste, o masă lângă fereastră, un calorifer vechi care țâșnea intermitent. Elena își aruncă geanta pe pat și se întinse fără să-și scoată haina.

Geanta de pe pat era grea - nu doar de hârtii, ci de poveste. De toate călătoriile bunicii, de toate speranțele ei neîmplinite. Elena se întinse lângă ea, fără să o deschidă. Nu mai avea nevoie să verifice - știa ce e înăuntru. Planul desenat manual, plicurile cu scrisori, fotografiile îngălbenite. Toată arhiva unei căutări care durează de generații.

— Sunt distrusă, spuse ea. Nu am mai dormit așa de prost de mult timp.

Nikola înțelese. Nu era oboseala fizică. Era greutatea de a purta moștenirea altcuiva. De a ști că, dacă renunți, totul dispare.

Nikola se așeză pe celălalt pat și încercă să doarmă. Dar nu putea. Minte îi era prea agitată. Gândurile se învârteau în cerc: Vulcan, manuscrisul, Rădulescu, pavilionul care poate nu mai există. Se ridică și se așeză la masă. Deschise laptopul. Lumina ecranului era prea puternică în camera întunecată. O micșoră. Se conectă la wifi-ul pensiunii - semnal slab, dar suficient. Și fără să se gândească prea mult de ce, căută: „Iosif Vulcan poezii”.

Nu era prima dată când citea despre Vulcan. Citise articole, studii, biografii. Dar, parcă, niciodată poezia lui. Avea impresia că poezia lui rămânea mai degrabă în umbră. Toată lumea vorbea despre revista lui, despre ceilalți, despre Eminescu. Găsi un *pdf* vechi, scanat de la Biblioteca Academiei. „Iosif Vulcan - Versuri alese”. Îl deschise. Prima poezie: „La Letea Mare”. Despre copilăria lui, despre satul de lângă Oradea. Versuri simple. Rimă *AABB*. Metafore previzibile - natura ca mamă, timpul ca râu. Nikola citi. Apoi citi următoarea. Și următoarea. După zece poezii, închise laptopul. Nu erau

rele. Dar nici bune. Erau... normale. Corect scrise, fără greșeli de metrică, fără exces sentimental. Dar fără acel ceva pe care Vulcan însuși îl descrisese când vorbise despre Eminescu: „o necesitate”.

Se uită spre Elena, care dormea cu fața spre perete. Apoi se uită pe fereastră. Afară, zăpada continua să cadă. Și realizează ceva care-l făcu să simtă un nod în gât: Vulcan știuse. Știuse că versurile lui nu vor rămâne. Știuse că nu e ceea ce voia să fie. Și cu toate astea, continuase. Nu pentru sine, ci pentru alții. Asta era mai mult decât talent, se gândi Nikola. Era ceva mai rar: luciditate fără resentiment. Se întinse pe pat, fără să se dezbrace. Privea tavanul. Afară, orașul continua să trăiască - zgomotul tramvaielor, vocile oamenilor care mergeau acasă. Și adormi gândindu-se că probabil ceea ce caută în manuscrisul acela nu era să descopere un poet mare, ci să înțeleagă cum arată un om care a acceptat să nu fie ceea ce și-a dorit, și a făcut din acceptarea asta o formă de generozitate. Nu știa dacă asta e tragic sau admirabil.

Poate că ambele.

Sfârșitul capitolului al patrulea

Capitolul al cincilea

ARHIVELE

Dimineața îi găsi pe amândoi simțind frigul. Nikola se trezi primul cu durerea în spate de la patul îngust. Se uită pe fereastră. Budapesta se trezea încet – oameni care mergeau la serviciu, tramvaie care treceau. Zăpada căzuse toată noaptea, acoperind totul.

Elena se trezi când Nikola deschise ușa.

— Ce oră e?

— Șapte și jumătate. Arhivele se deschid la nouă. Merg să fac doi pași.

Ieșiți, găsiră o cafenea deschisă la câteva străzi distanță. Comandară cafea fierbinte și croasant, și stătură la o masă lângă fereastră, privind cum orașul se anima.

La nouă fix intrară în Arhivele Naționale. Clădirea era impunătoare – un palat din secolul XIX, cu coloane masive și scări de marmură. La recepție, o femeie în vârstă îi întâmpină cu un zâmbet profesionist.

— Căutăm informații despre o casă din Pesta, din secolul XIX, spuse Elena în maghiară. Casa lui Iosif Vulcan, pe strada Veres Pálné, numărul 23.

Femeia verifică în registru.

— Vulcan... Iosif Vulcan? Editorul român?

— Da, confirmă Elena, surprinsă. Îl cunoașteți?

— Bunicul meu lucra la tipografia unde se tipărea „Familia”. Îmi povestea despre Vulcan. Spunea că era un om foarte precis, foarte exigent. Dar și foarte generos.

Nikola simți cum ceva se înmoaie în piept. Vulcan trăia. Nu doar în cărți, ci în amintirile oamenilor.

Femeia îi conduse la o sală mare, plină de rafturi cu dosare. Le aduse mai multe volume – registre cadastrale, planuri urbanistice, fotografii vechi.

— Casa de pe Veres Pálné 23 a fost demolată în 1963, spuse ea. Dar fundația a rămas. Acum e o parcare, dar sub asfalt încă există zidurile vechi. Am aici un plan din 1962, făcut înainte de demolare.

Deschise un dosar mare și scoase un plan detaliat. Era desenat în cerneală albastră pe hârtie groasă. Nikola se aplecă să privească.

Casa fusese mare – două niveluri, cu o grădină în spate. În grădină, la aproximativ cincizeci de metri de casă, era marcat un pavilion. „Pavilion de vară - 1895”, scria cu litere mici.

— E acolo, șopti Elena. Pavilionul.

— Dar cum ajungem la el? întrebă Nikola. Dacă e sub o parcare...

Femeia îi privi cu o expresie ciudată.

— Nu e sub parcare. Parcarea e unde era casa principală. Dar grădina e acum un parc public. Mic, dar existent. Pavilionul... sau ceea ce a mai rămas din el... ar trebui să fie încă acolo.

Nikola și Elena se priviră. Inima lui Nikola bătea mai repede.

— Putem vedea altceva? întrebă el. Orice alt document legat de casa asta?

Femeia aduse încă două dosare. Unul conținea fotografii vechi – imagini de la sfârșitul secolului XIX, cu casa în toată splendoarea ei. În spate, printre copaci, se vedea pavilionul – o construcție mică, dar elegantă, cu trei îngeri sculptați pe frontispiciu.

Trei îngeri. Exact cum scria în instrucțiunile de pe fular.

— Îmi cer scuze, spuse femeia. Dar trebuie să vă spun – ați venit prea târziu.

Nikola simți cum stomacul i se strânge.

— Ce vrei să spunei?

— Acum trei zile a venit un alt cercetător. Din România și el. A cerut exact aceleași documente. I-am dat adresa parcului. A plecat foarte repede.

— Cum arăta? întrebă Elena.

— Cincizeci de ani, aproximativ. Ochelari cu ramă subțire. Foarte politicoș, dar... grăbit.

Rădulescu.

Nikola și Elena se priviră. Apoi Nikola spuse:

— Ne puteți da adresa exactă? Coordonatele?

Femeia notă pe o hârtie.

— Strada Veres Pálné nu mai există. Dar parcul e acolo. Se numește acum „Parcul Mic” – Kis Park. E la câteva stații de metrou de aici.

Îi mulțumiră și plecară rapid. Afară, zăpada încetase să cadă, dar cerul era încă gri, încărcat.

— Dacă a venit acum două zile... spuse Elena.

— Atunci poate a găsit deja ceva, termină Nikola. Sau poate nu. Poate nu a avut planul. Poate nu a știut unde să caute exact.

— Trebuie să mergem acum.

Luară metroul până la stația indicată, apoi merseră pe jos. Parcul era într-adevăr mic – doar câteva sute de metri pătrați, cu bănci acoperite de zăpadă și câțiva copaci bătrâni.

Dar când traversară tot parcul până la cealaltă extremitate, locul unde ar fi trebuit să fie pavilionul era gol. Doar o fundație de beton, crăpată, acoperită de zăpadă. Zidurile fuseseră demolate complet.

Nikola simți cum inima i se scufundă.

— Nu e aici, spuse el. Au demolat totul.

Elena nu răspunse. Privea planul din mâna ei, apoi în jur.

— Așteptați, spuse ea încet. Uite aici, pe plan. Sunt DOUĂ pavilione. Unul de vară, unul de iarnă.

Nikola se apropie. Avea dreptate. În colțul opus al grădinii, la aproape o sută de metri distanță, era marcat un al doilea pavilion, mai mic. „Pavilion de iarnă - 1898”.

— Poate mesajul vorbea despre pavilionul de iarnă, spuse Elena. „Acolo unde ascultam cel mai bine” – poate că iarna, când era frig, se retrăgea în cel mai mic, mai intim.

Se uitară în jur. În colțul opus, aproape ascuns de tufișuri, era o construcție ruinată. Mai mică decât prima. Zidurile erau crăpate, acoperișul prăbușit parțial. Dar pe frontispiciu, încă vizibili sub un strat de praf și licheni, erau trei îngeri sculptați.

Ăsta era.

Nikola simți cum i se taie răsuflarea.

— E aici, șopti Elena. Chiar e aici.

Sfârșitul capitolului al cincilea

Capitolul al șaselea

PIVNIȚA

Se apropiară încet, ca și cum s-ar fi temut că pavilionul ar putea dispărea dacă merg prea repede. Zăpada acoperea tot, dar se vedeau clar contururile clădirii. Era mică – probabil doar o cameră. Ușa lipsea, înlocuită de un grilaj improvizat, ruginit.

Nikola trase grilajul. Venea ușor, scrâșnind.

— Intrăm? întrebă el.

— Intrăm, confirmă Elena.

Înăuntru era întuneric. Nikola scoase lanterna de pe telefon. Lumina slabă arăta o cameră goală, cu pereții acoperiți de mușegai și graffiti. Pe jos, resturi de sticle și hârtii aruncate de vizitatori ocazionali.

În colțul din dreapta, lângă peretele de est, Nikola văzu o serie de scânduri, parțial acoperite de pământ și frunze uscate.

Se aplecă și începu să numere. Una, două, trei... șapte. A șaptea scândură era mai lată decât celelalte. Și sub ea, când Nikola apăsă, simți cum cedează ușor.

— Aici e, șopti el.

Elena se aplecă lângă el. Împreună, ridicară scândura. Sub ea era o clapetă de lemn, cu un inel de fier. Clapeta era veche, ruginită, dar încă intactă.

Nikola prinse inelul și trase. Clapeta se deschise cu un scârțâit lung.

Dedesubt era întuneric. O pivniță.

Se uitară unul la altul, în lumina slabă a lanternelor de pe telefoane.

— Mergem? întrebă Elena.

— Mergem, răspunse Nikola.

Scara era îngustă, din lemn putred. Nikola coborî primul, testând fiecare treaptă înainte de a-și pune greutatea pe ea. Elena îl urmă, ținând lanterna sus ca să lumineze.

Pivnița era mică – nu mai mult de zece metri pătrați. Aerul era greu, cu un miros de pământ umed și lemn care a putrezit încet. Undeva, în întuneric, o picurare ritmică, lentă.

Lumina lanternei alunecă pe zidurile de cărămidă, acoperite de un mușgai verde-cenușiu. Picături de apă sclipeau pe suprafața lui. Pe podea, bălți mici. Nikola simți cum umezeala îi intră prin tălpile bocancilor.

În colț, pe un raft improvizat din două scânduri puse pe cărămizi, era o cutie de metal. Rugina o acoperise aproape complet, dându-i o culoare de sânge uscat. Dar forma era intactă.

Nikola întinse mâna. Metalul era rece, aproape umed. Când ridică cutia, rugina i se lipi de palme, aspră ca nisipul.

Pe capac, sub stratul de rugină, simți conturul unor litere. Le șterse încet cu degetul mare.

I.V.

— E a lui, șopti Elena. E a lui Vulcan.

Nikola puse cutia jos și încercă s-o deschidă. Capacul era blocat de rugină. Încercă din nou, mai tare. Nimic.

— Așteptați, spuse Elena. Am un cuțit în geantă.

Urcă rapid, se întoarse cu un cuțit mic. Nikola îl folosi ca pârghie, încercând să forțeze capacul. După câteva minute de efort, auzi un clic. Capacul se deschisese.

Înăuntru, învelit în pânză unsuroasă, era un pachet.

Nikola îl scoase cu grijă. Pânza era veche, și când o desfăcu, văzu imediat problema: hârtia era parțial deteriorată. Colțurile unor foi erau desfăcute, cerneala decolorată pe alocuri, unele pagini lipite între ele de umezeală.

— E deteriorat, spuse el încet.

Elena se aplecă lângă el.

— Cât de rău?

Nikola începu să separe foile cu grijă. Unele veneau ușor. Altele erau lipite ireversibil.

— Poate... treizeci la sută din text e ilizibil. Sau lipsește complet. Unele pagini sunt pierdute.

Elena nu spuse nimic. Doar privi manuscrisul cu o expresie pe care Nikola nu o putea citi – nu tristețe, ci mai degrabă acceptare. Ca și cum știa că așa trebuia să fie.

Pe prima foaie care era încă lizibilă, un titlu:

PORTRETELE CELOR CARE AU TRECUT PRIN „FAMILIA”

Notițe private ale lui Iosif Vulcan

Scrise între 1885 și 1906

Nikola simți cum i se usucă gura. Era aici. Manuscrisul era real. Chiar dacă deteriorat, chiar dacă incomplet – exista.

În momentul acela, auziră un zgomot deasupra. Pași. Și apoi o voce, în maghiară:

— Cine e acolo?

Încremeniră. Cineva intrase în pavilion.

Nikola puse cu grijă manuscrisul înapoi în cutie, o închise și o luă în mână. Urcară încet scara.

În pavilion, în lumina gri a dimineții, îi aștepta un bărbat în vârstă, îmbrăcat în uniformă de pază. Părea iritat, dar nu amenințător. Și lângă el, un polițist.

— Parcul e închis, spuse paznicul. Și clădirile sunt periculoase. Nu aveți voie să intrați.

Polițistul se apropie.

— Actele de identitate, vă rog.

Nikola și Elena scoaseră actele. Polițistul le verifică, apoi privi cutia pe care o ținea Nikola.

— Ce e asta?

— Un document. Un manuscris. Era în pivniță. Aparține unui scriitor român care a trăit aici acum o sută de ani.

Polițistul se gândi.

— Aveți permisiune să luați lucruri din clădiri publice?

Nikola simți cum stomacul i se strânge. Nu aveau permisiune. Tehnic, furau patrimoniu public.

— Nu, recunosc el. Dar manuscrisul ăsta...

— Trebuie să veniți cu mine la secție, spuse polițistul. Să clarificăm situația.

Elena interveni, vorbind rapid în maghiară:

— Vă rog. Manuscrisul ăsta e important pentru cultura română. Scriitorul care l-a scris a trăit în Budapesta, a contribuit la relațiile culturale dintre România și Ungaria. Dacă îl confiscați, va dispărea într-o arhivă și nimeni nu-l va mai vedea.

Polițistul o ascultă, apoi spuse:

— Nu e decizia mea. Trebuie să veniți la secție.

Nikola se pregătea să protesteze, dar Elena îi făcu semn să tacă. Apoi spuse:

— Bine. Venim. Dar vă rog, lăsați-ne să contactăm Arhivele Naționale. Avem dovada că am cercetat acolo. Și poate pot confirma că avem dreptul să luăm documentul.

Polițistul dădu din cap.

— Bine. Dar cutia rămâne la mine până rezolvăm.

Nikola îi dădu cutia cu inima grea. Simțea cum toate eforturile lor ar putea dispărea în birocratie.

Sfârșitul capitolului al șaselea

Capitolul al șaptelea

LECTURA

Secția de poliție din Budapesta era o clădire masivă din perioada comunistă, cu holuri lungi și neoane care pâlpâiau intermitent. Nikola și Elena așteptau pe un coridor, pe scaune de plastic. Cutia era așezată între ei pe podea.

Polițistul care îi adusese – un tânăr de vreo treizeci de ani, politicoș dar neîndurător – intrase într-un birou acum douăzeci de minute. Ușa era închisă.

Din când în când se auzeau voci, dar neinteligibile.

— Cât credeți că va dura? întrebă Elena încet.

Nikola se uită la ceas.

— Nu știu. Depinde pe cine sună. Și ce răspunsuri primește.

Elena se aplecă și atinse cutia cu vârful degetelor, ca și cum s-ar fi asigurat că încă mai e acolo.

— Dacă nu ne-o dau înapoi...

— O să ne-o dea, o întrerupse Nikola. Trebuie.

Dar nu era sigur. În birocrăția maghiară, „trebuie” nu însemna nimic. Un funcționar putea decide că manuscrisul e proprietate de stat. Sau că trebuie păstrat în arhivele Ungariei. Sau că e nevoie de o comisie pentru a decide. Și atunci totul s-ar prelungi luni de zile, poate ani.

Ușa se deschise. Polițistul ieși, ținând un dosar.

— Doamnă Vulcan. Domnule Petrovici. Am contactat Arhivele Naționale. Doamna de la recepție confirmă că ați cercetat acolo azi-dimineață. Documentația despre casa de pe Veres Pálné.

Nikola simți cum respiră mai ușor. Avea sens. Erau cercetători legitimi, nu hoți.

— Și? întrebă Elena.

— Și am contactat și Institutul Cultural Român din Budapesta. Directorul – domnul Ionescu – spune că manuscrisul e de interes cultural pentru România și poate fi luat de cercetătorii români pentru studiu. Cu condiția că fie va fi returnat autorităților maghiare, fie va fi donat oficial unui muzeu românesc, cu documentație.

Nikola și Elena se priviră.

— Deci putem să-l luăm? întrebă Nikola.

Polițistul dădu din cap.

— Da. Dar trebuie să semnați aici. Un proces-verbal. În care declarați că ați găsit manuscrisul în pavilionul din *Kis Park*, că aparține scriitorului român Iosif Vulcan, și că îl luați în custodie pentru cercetare. Și aici – un angajament că, în termen de șase luni, fie îl returnați, fie îl donați oficial, cu documentație completă.

Nikola luă stiloul și semna. Apoi Elena.

Polițistul le dădu câte o copie.

— Și vă recomand, spuse el zâmbind pentru prima dată, să nu mai intrați în clădiri abandonate fără permisiune. Data viitoare s-ar putea să nu aveți noroc.

— Vă mulțumim, spuse Elena. Sincer.

Ieșiră cu cutia. Afară, soarele strălucea. Zăpada se topea pe trotuare.

— Am avut noroc, spuse Elena când ajunseră la mașină.

— Da, confirmă Nikola. Dar acum trebuie să citim. Repede. Înainte ca Rădulescu să afle că l-am găsit.

Găsiră un hotel aproape de parc. O cameră modestă, cu două paturi și o masă lângă fereastră. Nikola așeză cutia pe masă cu grijă. Elena închise ușa și trase draperiile.

Deschiseră cutia din nou. Manuscrisul era acolo, parțial deteriorat, dar real.

— Trebuie să fim atenți, spuse Elena. Unele pagini sunt foarte fragile.

Începură să separe foile. Multe erau lipite, altele aveau cerneala decolorată. Din aproape două sute de pagini care ar fi trebuit să fie, doar cam o sută cincizeci erau lizibile.

Nikola luă primele zece foi. Elena luă următoarele zece. Se așezară fiecare într-un colț al camerei și începură să citească în tăcere.

Camera era liniștită. Doar zgomotul distant al străzii, abia auzit prin geamul închis. Nikola citea încet, cu grijă, ca și cum fiecare cuvânt ar putea dispărea dacă respiră prea tare.

Primul portret era despre Mihail Eminovici:

„A venit la mine într-o zi de februarie, în 1866. Era tânăr – șaisprezece ani. Îmbrăcat sărac, cu haine ponosite. Dar cu ochi care ardeau. Mi-a dat un caiet, scris de mână, plin de poezii. Am citit prima: „De-aș avea”. Și am știut imediat că e altceva. Nu doar talent – talent am văzut mult. Ci ceva mai adânc. O necesitate. O voce care trebuie să fie auzită.

I-am spus: „O să ți-o public. Dar numele tău, Eminovici, sună prea slav. Ce-ar fi să-l schimbăm în Eminescu?” A ezitat. Apoi a zâmbit. „Cum doriți dumneavoastră.”

Nu am făcut-o ca să-i schimb identitatea. Am făcut-o ca să-i deschid drumul. Pentru că știam că lumea literară română caută latinitate, nu

slavism. Și voiam ca vocea lui să fie auzită, nu ignorată din cauza unui nume."

Nikola simți cum ceva se mișcă în piept. Nu emoție sentimentală – ci recunoaștere. Vulcan nu vorbea despre sine. Vorbea despre Eminescu. Dar vorbind despre Eminescu, dezvăluia ceva despre propria sa viziune.

Continuă să citească. Portretele erau scurte – unele de o pagină, altele de trei-patru. Fiecare începea cu un nume și o dată. George Coșbuc. Octavian Goga. Ioan Slavici. Oameni pe care Nikola îi cunoștea din manuale sau diferite publicații, dar care aici păreau vii, fragili, umani.

Din colțul opus al camerei, Elena oftă. Nikola ridică privirea. Ea ținea o foaie în mână, privindu-l cu ochii umezi.

— Ce e? întrebă el încet.

Elena nu răspunse imediat. Doar îi întinse foaia.

Nikola o luă și citi. Era un portret despre o femeie, Maria Cunțan:

„A venit la mine în 1889. Era profesoară la Oradea. Mi-a adus poezii scrise noaptea sau după ore. Erau despre singurătate, despre dorința de a fi mai mult decât ceea ce îți permite societatea să fii. I-am publicat câteva. Dar apoi s-a căsătorit, a avut copii, și a încetat să scrie.

M-a vizitat o dată, în 1903. Mi-a spus: „Regret că am renunțat.” I-am răspuns: „Nu ai renunțat. Ai ales altceva. Și asta nu e mai puțin important.” Dar în ochii ei am văzut tristețea. Tristețea celui care știe că avea ceva de spus, dar nu a avut timp să o spună.”

Nikola termină de citit și rămase tăcut. Privi la Elena. Ea își ștersese ochii.

— Asta e, spuse ea cu vocea tremurată. Asta e motivul pentru care Vulcan a ascuns manuscrisul.

— Ce vreți să spuneți?

— Pentru că aici nu vorbește despre cei care au reușit. Vorbește despre toți. Despre cei care au reușit și despre cei care nu au reușit. Despre cei care au avut timp să scrie și despre cei care nu au avut. Despre cei pe care istoria i-a păstrat și despre cei pe care i-a uitat. Și dacă ar fi publicat asta, ar fi spus un adevăr pe care lumea literară nu voia să-l audă: că talentul nu e suficient. Că trebuie și noroc, și timp, și circumstanțe. Și că mulți oameni valoroși au fost uitați nu pentru că nu erau destul de buni, ci pentru că viața nu le-a dat șansa.

Nikola privi portretul din nou. Elena avea dreptate. Vulcan nu scrisese o carte despre „marii scriitori”. Scrisese o carte despre oameni care au vrut să scrie. Și asta era revoluționar.

Continuă să citească, fiecare în tăcere, întrerupți doar de vreun rar suspin sau de foșnetul paginilor.

După câteva ore de citit în tăcere, Nikola ajunsese la un portret care îl făcu să se oprească. Nu pentru că era frumos, ci pentru că era tulburător.

Pagina era parțial deteriorată - colțul de sus lipsea, cerneala era decolorată în unele locuri. Dar textul era lizibil. Titlul: „Portretul lui Traian Doda”

Nikola nu auzise niciodată de Traian Doda.

Începu să citească:

„A venit la mine în toamna lui 1893 cu un roman. „Sub munți” se numea. Era despre viața într-un sat din Apuseni - despre oameni care munceau pământul, despre sărăcie, despre demnitate în mijlocul lipsei.

L-am citit într-o noapte. Era bun. Nu excepțional, dar cu temei. Avea o onestitate pe care o văzusem rar. Și avea ceva ce lipsea atunci din literatura noastră: realismul crud, fără sentimentalism.

Dar i-am refuzat publicarea.

Nu pentru că romanul nu era bun. Ci pentru că eram obosit. „Familia” trecea printr-o criză financiară. Tipografia cerea bani pe care nu-i aveam. Și un roman lung însemna costuri pe care nu mi le puteam permite.

I-am spus: „Nu se potrivește cu linia revistei.” Dar asta era o minciună. Minciuna pe care o spui când nu ai curaj să recunoști adevărul: că ești limitat, că nu poți face tot ce vrei, că circumstanțele îți dictează alegerile.

A plecat. Dezamăgit, dar politicos. Mi-a mulțumit pentru timpul acordat.

Doi ani mai târziu am aflat că romanul a fost publicat la o editură din Budapesta. Sub pseudonim. A avut recenzii bune. Ulterior, Doda nu a mai scris nimic. Am întrebat despre el - un prieten mi-a spus că se întorsese în sat, că lucra ca învățător, că renunțase la literatură.

M-am gândit să-i scriu. Să-i explic. Să-i cer iertare. Dar ce aș fi spus? „Îmi pare rău că eram sărac”? „Îmi pare rău că eram obosit”? „Îmi pare rău că am ales pe altcineva în locul tău”?

Pentru că asta făceam mereu. Alegeam. Și fiecare alegere însemna că cineva era refuzat. Nu pentru că nu era bun. Ci pentru că nu era destul loc pentru toți.

Doda avea talent. Poate nu mare, dar real. Și eu l-am pierdut din cauza unei decizii pragmatice luate într-o seară când eram prea obosit ca să gândesc clar.

Aceasta e prețul de a fi „ușă”: uneori o închizi în fața oamenilor greșiți. Și după aceea porți în suflet.”

Nikola termină de citit și rămase cu foaia în mână. Nu se mișcă câteva minute. În stomac simțea ceva greu, ca o piatră.

Se uită la Elena. Ea, concentrată, citea alt portret.

— Elena, spuse el încet.

Ea ridică privirea.

— Trebuie să citiți asta.

Îi dădu foaia. Elena o luă și citi în tăcere. Când termină, rămase și ea tăcută.

— Nu înțeleg, spuse ea în cele din urmă. De ce a scris asta? De ce și-a recunoscut greșeala?

— Pentru că era onest, răspunse Nikola. Pentru că nu voia să pară mai bun decât era.

— Dar asta îl face să pară... nu știu... vinovat. Responsabil pentru eșecul altcuiva.

— Poate că era vinovat, spuse Nikola. Parțial. Circumstanțele au fost vinovate. Sărăcia a fost vinovată. Sistemul care nu susținea cultura a fost vinovat. Dar și el a fost vinovat. Pentru că a luat o decizie rapidă când era obosit, în loc să lupte mai mult pentru Doda.

Elena se gândi la asta.

— Dacă publicăm manuscrisul, asta va fi citit. Și oamenii vor spune: „Vezi? Vulcan nu era un sfânt. A refuzat un scriitor talentat.”

— Da, confirmă Nikola. Vor spune asta. Și va fi adevărat. Dar va fi adevărat și că Vulcan și-a recunoscut greșeala. Că nu și-a construit o mitologie despre sine însuși. Că a fost onest.

— Și asta e suficient?

— Nu știu.

Continuară să citească, dar Nikola nu mai putea să se concentreze la fel de bine. Portretul lui Doda îl urmărea.

După încă o oră, găsi o notă scurtă, fără titlu, scrisă la marginea unei foi:

„Azi, reorganizând biblioteca, am dat peste volumul cu versurile mele de tinerețe. L-am deschis. Am citit câteva pagini. Apoi l-am închis. Există o diferență între a scrie corect și a scrie necesar. Eu am scris corect. Eminescu scria necesar. Coșbuc scria necesar. Goga scrie necesar. Am înțeles asta destul de devreme. Și am înțeles că pot face două lucruri: să continui să scriu versuri corecte pe care, poate, nimeni nu le va citi, sau să fac loc pentru cei care scriu ceea ce trebuie citit. Nu e alegerea pe care mi-o doream la douăzeci de ani. Dar la șaiszeci, pot spune că e o alegere cu care mă pot împăca.”

Nikola termină de citit și rămase cu foaia în mână. Nu se mișcă câteva minute. În camera de hotel, frigiderul zgomotos pornea și se oprea la intervale regulate. Afară, un tramvai trecu scârțâind. El nu auzi nimic. Privea textul. Apoi se uită spre Elena.

Și realizează că tocmai citise ceva ce Vulcan nu scrisese pentru nimeni. Poate nici măcar pentru sine. Ci doar pentru a putea continua. Pentru a se uita în oglindă și a accepta chipul pe care îl vedea acolo.

Nu era tristețe în acele rânduri. Dar nici mândrie. Era doar... acceptare. Liniștea cuiva care și-a măsurat limitele și a găsit o formă de utilitate în ele.

Nikola puse foaia deoparte. Se ridică. Se duse la fereastră. Budapesta strălucea în zăpadă, indiferentă. Și se gândi, fără să-și poată articula exact de ce, că aceasta e poate singura formă de curaj care contează cu adevărat: *să știi cine nu ești, și să accepți asta*. Și că tocmai acest fel de a gândi îl făcuse important.

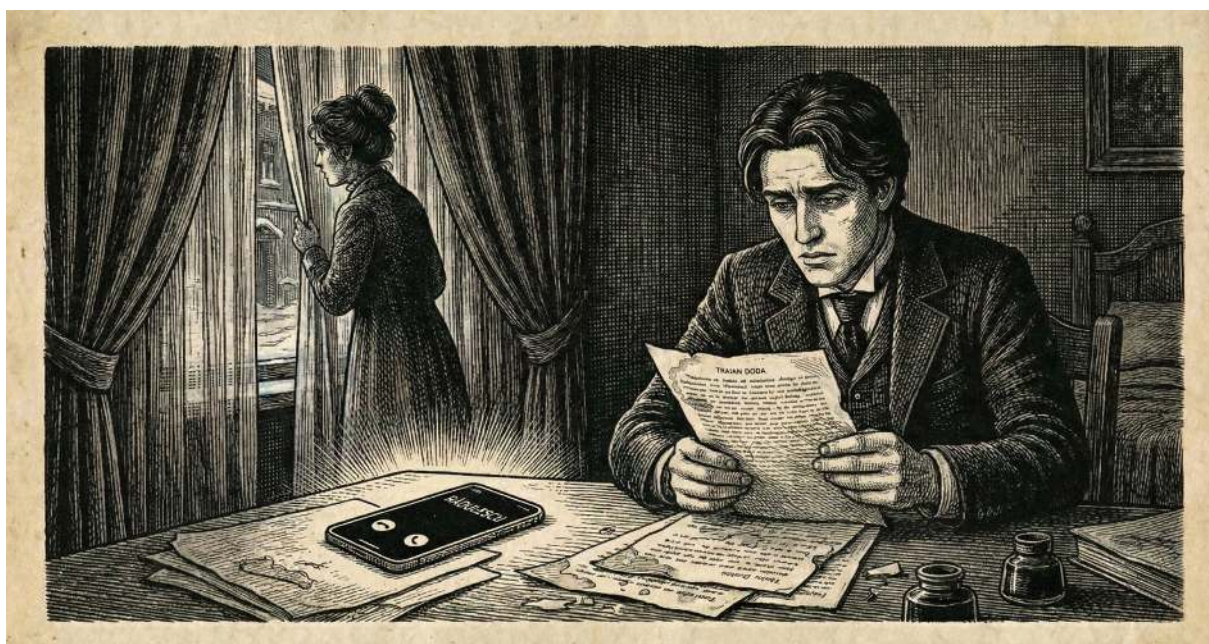
Îi dădu foaia Elenei. Ea o citi, apoi rămase cu privirea pe fereastră.

— E trist, spuse ea în cele din urmă.

— Da, confirmă Nikola. Dar e și cinstit. Și curaj. Pentru că a scrie asta despre tine însuși... pentru a accepta că nu ești ceea ce ai visat să fii... asta e mai greu decât orice altceva.

Continuară să citească până târziu. Și când terminară ultimul portret lizibil, amândoi erau epuizați - nu fizic, ci emoțional.

Manuscrisul nu era ceea ce se așteptaseră. Nu era o colecție de portrete admirative. Erau o mărturisire. O recunoaștere a limitelor, a greșelilor, a alegerilor grele. Era un om care încerca să înțeleagă ce făcuse cu viața lui. Și care nu era sigur că făcuse destul.

În momentul acela, telefonul lui Nikola sună.

Era Rădulescu.

Sfârșitul capitolului al șaptelea

Capitolul al optulea

CONFRUNTAREA

Rădulescu le propusese să se întâlnească într-o cafenea de lângă Bazilica „Sfântul Ștefan”. Nikola și Elena ajunseră primii. Cutia cu manuscrisul era în geanta Elenei, bine închisă.

După zece minute, Rădulescu intră. Părea obosit, dar hotărât.

— Domnule Petrovici. Doamnă Vulcan. Vă mulțumesc că ați acceptat să ne vedem.

Se așeză și comandă o cafea.

— Am înțeles că ați găsit manuscrisul. Felicitări! Vreau să-l studiez. Să-l public. Să-l fac cunoscut lumii.

— Nu e al dumneavoastră, spuse Elena rece.

— Și nici al dumneavoastră, răspunse Rădulescu. Aparține patrimoniului cultural.

Nikola se înclină înainte.

— De ce vreți să-l publicați? Care e motivul real?

Rădulescu îl privi lung. Apoi răspunse:

— Tatăl meu. A fost profesor de liceu. Toată viața a vrut să publice o monografie despre literatura transilvăneană. A murit fără s-o termine. Fără ca cineva să-i recunoască munca. Așa că am decis să termin ce a început el. Să public ceea ce el nu a putut. Asta nu e despre carieră. E despre datorie.

O tăcere.

— Înțeleg, spuse Nikola încet. Dar manuscrisul ăsta nu e un document neutru. E o mărturisire personală. Vulcan scrie despre limitele lui, despre greșelile lui, despre alegerile pe care le regretă. Dacă îl publicați, îl

transformați într-un obiect de studiu. Îl transformați pe Vulcan într-un caz, nu într-un om.

— Vulcan e mort, răspunse Rădulescu. Nu mai are nevoie de protecție. Dar noi, cei vii, avem nevoie de adevăr. De înțelegere. De istorie completă, nu glorificată.

Elena interveni:

— Dar dacă Vulcan nu a vrut să fie citit? Dacă ascunderea manuscrisului a fost o alegere deliberată?

— Atunci a greșit, spuse Rădulescu direct. Pentru că istoria nu aparține celor care o fac. Aparține celor care vin după. Și noi avem dreptul - ba chiar datoria - să o înțelegem.

Nikola simți cum argumentul îl lovește. Pentru că Rădulescu avea dreptate. Parțial. Istoria nu aparține morților. Dar morții sunt mai mult decât ceea ce rămâne din ei în istorie.

— Ce propuneți? întrebă el.

— Simplu. Îmi dați manuscrisul. Îl studiez. Public o monografie completă despre Vulcan, inclusiv manuscrisul. Numele dumneavoastră vor fi menționate ca descoperitori. Toată lumea câștigă.

— Toată lumea mai puțin Vulcan, spuse Elena.

— Vulcan e dincolo de câștig sau pierdere, răspunse Rădulescu. E mort. Iar noi, cei vii, trebuie să decidem ce facem cu moștenirea lui.

Nikola se gândi mult timp. Apoi spuse:

— Aveți dreptate despre unele lucruri. Dar greșiți despre altele. Vulcan nu e doar „istorie”. E un om care a trăit, care a făcut alegeri, care și-a dorit anumite lucruri. Și una dintre acele dorințe a fost să nu fie publicat.

Respectăm asta. Păstrăm manuscrisul accesibil, dar nu îl publicăm integral. Doar fragmente, cu explicații.

Rădulescu dădu din cap, nemulțumit.

— Asta e o greșeală. O greșeală din sentimentalism. Dar e decizia dumneavoastră.

Se ridică.

— Voi publica fără manuscris. Bazat pe cercetările mele. Și voi demonstra că Vulcan merită reabilitat. Cu sau fără ajutorul dumneavoastră.

— Mult succes, spuse Nikola.

Rădulescu îi privi pe amândoi lung.

— Sunteți idealști. Și idealismul rareori reușește în lumea academică. Dar... respectul meu. Ați făcut ce ați crezut că e corect.

Ieși fără să mai spună nimic.

Elena și Nikola rămaseră singuri.

— Credeți că va publica? întrebă Elena.

— Da, răspunse Nikola. Și cartea lui probabil va avea succes. Și probabil va schimba percepția despre Vulcan. Fără noi.

— Și asta vă deranjează?

Nikola se gândi.

— Da. Mă deranjează. Pentru că am vrut să fiu eu cel care îl reabilitează pe Vulcan. Am vrut recunoașterea. Dar asta nu înseamnă că trebuie s-o am.

Sfârșitul capitolului al optulea

Capitolul al nouălea

ÎNTOARCEREA

Conduseră toată noaptea. Elena la volan, Nikola lângă ea, ținând cutia pe genunchi. Trecură granița fără probleme. Ajunseră la Oradea dimineața devreme, obosiți, dar ușurați.

— Unde mergem? întrebă Elena.

— La Holod. La Casa Memorială.

Dar pe drum, Nikola rămase tăcut mult timp. Privea pe fereastră, la peisajul care trecea. Elena observă.

— La ce vă gândiți?

Nikola nu răspunse imediat. Apoi spuse:

— Mă gândesc că publicarea manuscrisului – integral, oficial – ar însemna să nu mai amân nimic. Textul ar ieși din sertar și ar începe să existe de la sine. Ce s-a întâmplat la Holod nu ar mai rămâne doar al meu. Mama ar înțelege că nu a fost o retragere, ci un lucru dus până la capăt..

Elena nu spuse nimic. Doar conduse.

— Și mă gândesc, continuă Nikola, că asta e exact ceea ce Vulcan nu a vrut. El nu a vrut să fie un „eveniment”. A vrut să fie o voce discretă. Și dacă transform manuscrisul într-un eveniment, îl trădez.

— Da, confirmă Elena. Dar asta înseamnă că nu veți primi recunoașterea pe care o meritați.

Nikola se întoarse spre ea.

— Și asta vă deranjează?

Elena zâmbi amar.

— Sincer? Da. Pentru că am văzut toată viața cum oamenii care fac treabă bună sunt ignorați, iar cei care fac zgomot sunt aplaudați. Și mi se pare nedrept.

— E nedrept, confirmă Nikola. Dar nedreptatea asta nu se rezolvă făcând și eu zgomot. Se rezolvă acceptând că unele lucruri importante se fac în tăcere. Și că asta e suficient.

Elena nu răspunse. Dar după câteva minute, spuse:

— Sunteți sigur? Pentru că odată ce luați decizia asta, nu mai puteți da înapoi.

— Nu sunt sigur de nimic, răspunse Nikola. Dar cred că e decizia corectă. Și dacă nu e, măcar o pot asuma fără remușcări.

Ajunseră la Holod pe la prânz. Casa Memorială era liniștită, acoperită de zăpadă. Nikola deschise ușa biroului. Totul era la loc – dosarele, scaunul, fereastra cu vedere spre sat.

Dar cumva, totul părea diferit. Ca și cum ar fi plecat ani întregi, nu doar zile.

Elena puse cutia pe masă.

— Ce facem acum?

— Acum chemăm pe cineva care să ne ajute să decidem, răspunse Nikola.

— Pe cine?

— Pe Gheorghe Moga. Fostul administrator al Casei. A păzit Casa asta douăzeci și cinci de ani. Dacă cineva știe ce înseamnă ea pentru sat, acela e el.

Sfârșitul capitolului al nouălea

Capitolul al zecelea

DECIZIA

Bătrânul Gheorghe Moga veni după o oră. Fusese administratorul Casei Memoriale timp de douăzeci și cinci de ani, până când Nikola preluase postul. Moga locuia în casa de alături și continua să vină zilnic, ajutând la întreținere. Era omul care cunoștea fiecare colț al Casei, fiecare poveste legată de ea. Intră în birou sprijinit în baston, privind cu suspiciune cutia de pe masă.

— Ce-i asta? întrebă el.

— Manuscrisul lui Vulcan. Portretele despre care se vorbea în sat – că ar fi existat, dar nimeni nu știa unde.

Bătrânul se apropie încet și atinse cutia cu mâna tremurată.

— L-ați găsit. După atâția ani.

— Da, confirmă Nikola. Și acum trebuie să decidem: ce facem cu el?

Bătrânul se așează pe scaun, obosit.

— De ce mă întrebați pe mine? întrebă bătrânul.

— Pentru că dumneavoastră reprezentați satul, răspunse Nikola. Elena reprezintă familia. Dar Vulcan a trăit aici, printre oamenii dumneavoastră. Și vreau să știu: cum îl amintește satul?

Bătrânul se gândi.

— Satul îl amintește ca pe un om discret. Se spune că odată cineva l-a întrebat de ce nu scrie despre sine, și Vulcan a răspuns: „Pentru că viața mea nu e importantă. Important e ceea ce fac pentru alții.”

Elena interveni:

— Dar familia îl amintește altfel! Ca pe un om care a sacrificat totul pentru alții! Bunica mi-a spus: „Vulcan a fost generos până la durere.”

Bătrânul o privi.

— Poate amândouă amintirile sunt adevărate. Satul îl vede ca pe un om discret. Familia îl vede ca pe un erou tăcut. Dar eu nu știu ce ar fi vrut el cu manuscrisul. Știu doar că a fost un om care nu făcea gălăgie.

— Și credeți că asta înseamnă că manuscrisul ar trebui păstrat ascuns?, întreabă Elena.

Bătrânul o privi.

— Nu știu ce ar trebui. Știu doar ce a vrut el. Și el a vrut tăcere.

Elena se ridică brusc.

— Dar el e mort! Și noi suntem vii! Și avem responsabilitate față de viitor, nu doar față de trecut!

Nikola se întoarse spre ea, surprins de tonul ei.

— Ce vreți să spuneți?

Elena își controlează vocea, dar intensitatea rămase.

— Vreau să spun că înțeleg respectul față de dorința lui Vulcan. Dar nu sunt de acord cu ea! Manuscrisul ăsta trebuie publicat. Integral. Pentru că e important. Pentru că arată ceva real despre cum funcționează cultura. Despre cine e inclus și cine e exclus. Despre cum deciziile unui om pot schimba destinul altora.

— Dar Vulcan nu a vrut să fie publicat, spuse Nikola.

— Și eu nu vreau multe lucruri pe care le fac oricum!, răspunse Elena. Uneori datoria e mai importantă decât dorința. Și datoria noastră e să facem manuscrisul cunoscut. Nu să-l ascundem într-o casă memorială dintr-un sat uitat.

Nikola simți cum ceva se strânge în piept. Pentru că Elena avea dreptate.

Parțial. Dar și el avea dreptate. Parțial.

— Dacă publicăm, spuse el încet, transformăm manuscrisul într-un eveniment.

Articole, conferințe, poate o carte. Vulcan devine *trendy*. Dar în procesul asta, pierdem intimitatea. Pierdem vulnerabilitatea. Transformăm mărturisirea într-un document.

— Și dacă nu publicăm, răspunse Elena, manuscrisul va fi citit de zece, cincisprezece oameni pe an. Poate. Sau poate de nimeni. Și tot ce a scris Vulcan va dispărea odată cu noi. Pentru că memoria e fragilă. Și ceea ce nu e făcut public se pierde.

Bătrânul Gheorghe Moga îi privea pe amândoi, tăcut.

— Aveți amândoi dreptate. Satul vrea ca amintirea lui – Casa asta – să rămână deschisă. Familia vrea ca manuscrisul să fie cunoscut. Dumneavoastră vreți să respectați tăcerea lui Vulcan. Trei dorințe legitime. Dar nu există decizie care să le satisfacă pe toate trei.

Nikola se lăsă pe scaun.

— Atunci ce facem? Elena îl privi.

— Putem să-i dăm lui Rădulescu, spuse ea cu o ironie abia perceptibilă. El va publica cartea despre Vulcan. Dumneavoastră veți fi menționat într-o notă de subsol. „Cu mulțumiri curatorului...” Atât. Și Vulcan va deveni povestea lui Rădulescu, nu a noastră.

Nikola nu răspunse.

— Sau, continuă Elena, putem decide noi. Aici. Fără intermediari. Ce vreți? Sincer!

Nikola se gândi la ce e corect. Nu la ce vor alții, nu la ce va spune lumea – ci la ce poate simți după ce va fi ales. Voia să publice manuscrisul? Da. Pentru că era important. Pentru că portretele acelea – despre Traian Doda

refuzat din oboseală, despre Maria Cunțan, care renunțase la scris, despre toți cei pe care istoria îi uitase – meritau să fie citite. Pentru că spuneau un adevăr pe care lumea literară nu voia să-l audă: că talentul nu e suficient, că trebuie și noroc, și timp, și circumstanțe.

Dar mai voia și altceva. Voia să respecte *tăcerea* lui Vulcan. Pentru că Vulcan fusese toată viața un om care se făcuse invizibil ca alții să fie văzuți. Și dacă Nikola îl făcea acum vizibil cu forța, îl trăda.

Și mai voia ceva. Voia ca satul ăsta – Holodul nașterii lui Vulcan – să nu dispară complet din poveste. Pentru că fără sat, fără loc, memoria devine abstractă. Devine doar un nume într-o carte de istorie.

— Vreau să-l păstrăm aici, spuse el în cele din urmă. La Holod. Accesibil pentru cercetători, dar protejat. Vom publica fragmente – câteva portrete, cel al lui Eminescu, cel al Mariei Cunțan. Destul ca lumea să știe că există. Dar nu integral. Nu ca eveniment.

Elena îl privi lung. În ochii ei nu era furie – ci tristețe. Și, poate, un fel de înțelegere reluctantă.

— Nu sunt de acord, spuse ea încet.

— Știu.

— Dar accept. Pentru că e decizia dumneavoastră. Și pentru că... pentru că bunica mi-a spus să găsesc pe cineva care înțelege ce înseamnă să ascuți. Și înțelegeți asta. Chiar dacă nu sunt de acord cu concluzia la care ajungeți.

Nikola simți cum tensiunea îi cedează puțin. Nu era acord. Dar era respect.

— Dar vreau să știți, continuă Elena, că voi continua să cred că ați greșit. Nu din răutate. Din prudență. Sau din teamă. Nu știu. Dar cred că ați greșit.

— Poate că am greșit, confirmă Nikola. Sau poate că ați greșit. Sau amândoi. Nu știm. Și probabil nu vom ști niciodată.

Bătrânul Gheorghe Moga se ridică încet.

— Asta e tot ce puteți face. Să alegeți și să mergeți mai departe cu ea. Fără să știți sigur dacă a fost corectă.

Ieși, lăsându-i singuri.

Nikola și Elena rămaseră în birou. Afară, zăpada începuse din nou să cadă.

Nikola se uită pe fereastră, cu spatele la Elena. Vedea reflecția ei în geam - stătea la masă, cu mâinile pe cutie, privind în gol.

— Vă rog să nu vă supărați, spuse el fără să se întoarcă. Știu că nu e ceea ce doriți.

Elena nu răspunse imediat. Apoi:

— Nu mă supăr. Doar... nu sunt de acord.

Se ridică și veni lângă el, la fereastră. Stăteau unul lângă altul, privindu-și reflexiile în geam.

— Voi colabora, spuse ea încet. Voi ajuta la conservare. Voi veni când va fi nevoie. Nu pentru că sunt convinsă că e decizia corectă, ci pentru că...

Se opri. Nikola așteptă.

— Pentru că bunica mi-a spus să găsesc pe cineva care înțelege. Și înțelegeți. Chiar dacă înțelegem diferit.

Nikola se întoarse spre ea.

— Elena, dacă credeți că greșesc...

— Nu știu dacă greșiți. Asta e problema. Dacă aș ști sigur, ar fi mai ușor.

Aș pleca, aș face ce cred eu. Dar nu știu. Și de aceea rămân. Pentru că poate că aveți dreptate. Sau poate că amândoi greșim. Sau... nu știu.

Vocea îi tremura ușor. Nu de furie - de oboseală. De prea multe zile fără somn, de prea multă nesiguranță acumulată.

— Îmi pare rău, spuse Nikola.

— Nu-mi cereți scuze. Am ales să vin. Și aleg să rămân.

Tăcură amândoi. Afară, zăpada continua să cadă. În birou, ceasul de perete ticăia regulat.

— Într-o zi, spuse Elena în cele din urmă, peste ani, când o să fim bătrâni și o să ne întâlnim undeva... poate la o cafea, poate la o conferință... vreau să-mi spuneți sincer dacă ați făcut bine!

Nikola se gândi la asta.

— Vă promit că o să fiu sincer. Chiar dacă răspunsul ar fi „nu”.

Elena dădu din cap. Apoi se întoarse spre masă, spre cutie.

— Atunci e suficient.

Luă geanta de pe scaun - geanta veche a bunicii, plină de planuri și speranțe. O puse pe umăr.

— Măine vorbim despre conservare. Despre ce trebuie făcut. Despre cum păstrăm manuscrisul fără să-l distrugem. Acum... acum trebuie să dorm. Sunt distrusă.

Se îndreptă spre ușă. Dar înainte de a ieși, se opri.

— Domnule Petrovici?

— Da?

— Bunica ar fi fost mândră de dumneavoastră. Chiar dacă eu nu sunt sigură că aveți dreptate, ea ar fi fost mândră. Pentru că ați ales ceea ce credeți drept, nu ceea ce era ușor.

Îeși fără să mai aștepte răspuns.

Nikola rămase singur în birou. Se uită la cutie, pe masă. Apoi la fereastră, la zăpada care acoperea satul.

Își dădu seama că tocmai luase o decizie care îl va urmări toată viața. Nu pentru că era greșită sau corectă - ci pentru că nu va ști niciodată sigur dacă a fost corectă sau greșită.

Dar asta e, poate, singurul mod în care se iau deciziile importante: fără certitudini, doar cu speranța că faci cât de bine poți cu ceea ce știi în momentul acela.

Stinse lumina și ieși.

Afară, în zăpadă, văzu urmele pașilor Elenei, ducând spre casa unde stătea. Urmele se umpleau deja cu zăpadă nouă, dispărând încet.

Peste câteva ore, nu va mai rămâne nicio urmă că ea fusese acolo.

Dar Nikola știa. Și asta era, poate, suficient.

Sfârșitul capitolului al zecelea

Capitolul al unsprezecelea

CONSERVAREA

În săptămânile următoare, Nikola și Elena lucră intens la conservarea manuscrisului. Chemară un expert în conservare din București, care examinează fiecare foaie, o curăță de mușgai, o stabilizează. Comandă o vitrină specială, cu sticlă anti-UV și control de temperatură. Instalează sisteme de alarmă și camere de supraveghere.

Manuscrisul fu așezat în vitrină într-o sală specială a Casei Memoriale, dedicată memoriei lui Vulcan. Pe perete, lângă vitrină, puse o explicație:

PORTRETELE CELOR CARE AU TRECUT PRIN „FAMILIA”

Manuscris autograf al lui Iosif Vulcan

Scriș între 1885 și 1906

Acest manuscris a fost descoperit în 31 martie 2026, la 185 de ani de la nașterea lui Iosif Vulcan, în pivnița fostului său pavilion de vară din Budapesta. Conține portrete ale scriitorilor și poezilor pe care Vulcan i-a cunoscut de-a lungul vieții. Manuscrisul nu a fost destinat publicării, ci reprezintă reflecții private ale autorului.

Conform dorinței familiei Vulcan și în respect față de intențiile autorului, manuscrisul este disponibil pentru consultare doar în acest loc, sub supraveghere. Nu poate fi fotografiat, reprodus sau publicat integral. Fragmente selectate pot fi publicate cu permisiunea curatorului Casei Memoriale și a familiei Vulcan.

La deschiderea oficială a sălii, veniră mulți oameni - localnici, profesori, studenți, jurnaliști. Veni și Rădulescu, care ținu un discurs despre importanța descoperirii. Nikola observă că discursul era diplomatic, fără acuzații, fără critici. Poate că profesorul înțelesese, în cele din urmă.

După ceremonie, Elena și Nikola rămaseră singuri în sală, privind vitrina.

— Credeți că am făcut bine? întrebă Elena.

— Nu știu, răspunse Nikola sincer. Dar cred că am făcut ceea ce trebuia. Am respectat dorința lui Vulcan. Și am făcut manuscrisul accesibil, fără să-l distrugem.

Elena zâmbi.

— Și acum? Ce faceți?

— Rămân aici. Am mult de lucru. Trebuie să cataloghez restul arhivei, să scriu articole, să primesc cercetători. Dumneavoastră?

Elena se gândi.

— Cred că mă întorc în Franța. Dar voi veni des. Pentru că manuscrisul ăsta e și al meu. E moștenirea familiei. Și vreau să mă asigur că e în mâini bune.

Se îmbrățișară. Nu ca doi străini, ci ca doi prieteni care au parcurs împreună un drum lung.

— Mulțumesc, spuse Nikola. Pentru tot.

— Mulțumesc și eu, răspunse Elena. Pentru că ați înțeles. Nu toată lumea ar fi înțeles.

Sfârșitul capitolului unsprezecelea

Capitolul al doisprezecelea

PORTRETUL NEVĂZUT

Trei luni mai târziu, într-o seară târzie, Nikola lucra singur în birou. Cataloga ultimele dosare din arhivă când găsi ceva neașteptat. Un dosar mic, neînregistrat, pus greșit între alte documente.

Îl deschise. Înăuntru era o singură foaie, scrisă cu aceeași caligrafie ca manuscrisul. Dar foaia aceasta nu făcea parte din manuscript - era separată. Pe ea scria:

PORTRETUL MEU

Am scris despre toți. Dar nu despre mine. Și acum, la sfârșit, mă întreb: cine sunt eu în toată povestea asta?

Nu sunt un poet mare. Nu sunt un scriitor memorabil. Sunt doar un om care a ținut o ușă deschisă. Și care a ascultat. Și care a încercat să facă spațiu pentru alții.

Dar uneori mă întreb: e suficient? E suficient să fii doar cel care deschide drumul? Sau trebuie să mergi și tu pe drum?

Nu știu. Dar știu că am făcut ce am putut. Și că, dacă cineva va citi vreodată aceste rânduri, va înțelege că a asculta e la fel de important ca a vorbi. Că a face spațiu pentru alții e la fel de greu ca a-ți face spațiu pentru tine. Și că uneori, cel mai mare act de curaj e să te faci invizibil ca alții să fie văzuți.

Acesta e portretul meu. Al celui care nu va avea niciodată portret.

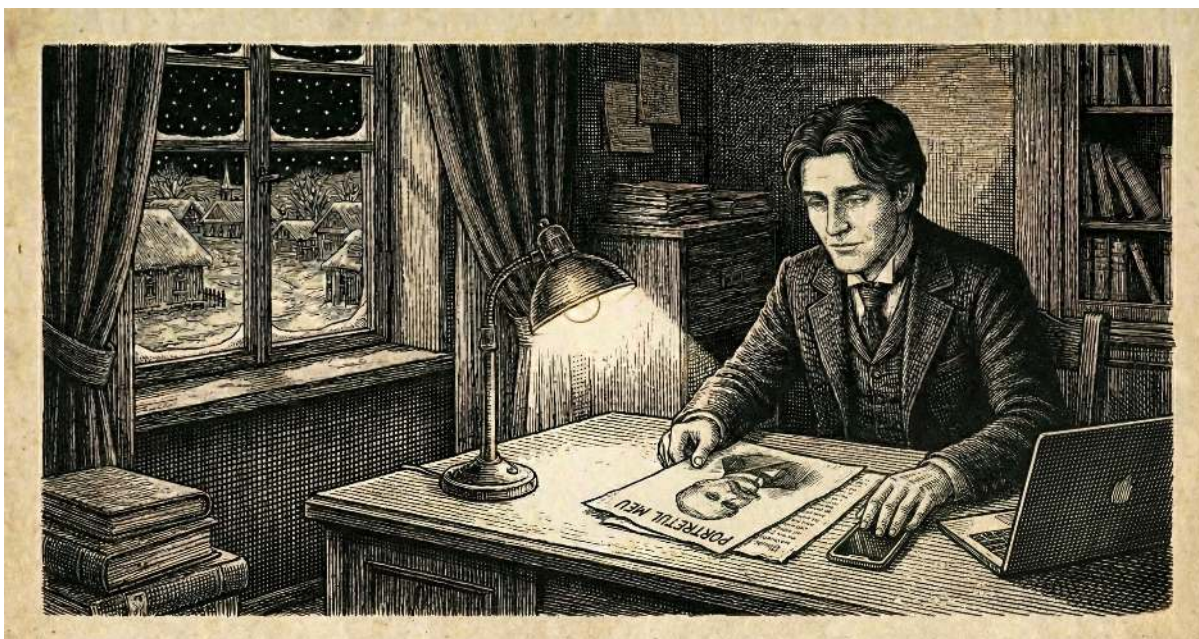
Nikola termină de citit cu lacrimi în ochi. Vulcan își făcuse propriul portret. Dar nu îl pusese în manuscris. Îl lăsase separat, ca pe un secret.

Nikola se gândi mult timp ce să facă cu acea foaie. S-o pună în vitrină, alături de manuscris? S-o publice? S-o lase ascunsă?

În cele din urmă, luă o decizie. O puse în dosar înapoi, în locul unde o găsisese. Pentru că Vulcan nu voise să fie văzut. Și Nikola respecta asta.

Dar copia textul într-un caiet personal. Pentru el. Pentru a-și aminti. Pentru a înțelege.

Și în acea seară, în biroul gol, Nikola Petrovici simți ceva ce nu simțise niciodată: că făcea parte dintr-o poveste mai mare decât el. O poveste despre oameni care construiesc pentru alții. O poveste despre generozitate, despre umilință, despre sacrificiu tăcut.

Și realizează că, în felul lui, devenise ceea ce fusese Vulcan: un custode al memoriei. Un *păzitor al ușilor deschise*. Cineva care ascultă.

Afară, în sat, zăpada căzuse din nou. Dar în birou, în lumina lămpii, Nikola scria. Nu pentru a fi citit. Nu pentru a fi amintit. Ci pentru a înțelege.

Pentru că uneori, a înțelege e suficient.

Sfârșitul capitolului al doisprezecelea

EPILOG

Cinci ani mai târziu

Nikola Petrovici stă singur în biroul Casei Memoriale, într-o seară de ianuarie. Afară, zăpada cade din nou - ca atunci când totul a început.

Pe masă, în fața lui, e foaia cu „Portretul meu” - ultimul text al lui Vulcan, cel pe care nu l-a arătat nimănui. Îl recitește pentru a mia oară:

„Acesta e portretul meu. Al celui care nu va avea niciodată portret.”

Cartea profesorului Rădulescu a apărut acum doi ani. „Iosif Vulcan - Arhitectul Invizibil”. A avut succes. Vulcan e acum în centrul atenției - articole, conferințe, chiar o emisiune TV. Rădulescu nu a avut acces la manuscris, dar a făcut o cercetare serioasă bazată pe surse secundare. Cartea e bună. Corectă. Bine documentată.

Nikola e menționat în notă de subsol, pagina 287: *Cu mulțumiri pentru colaborare dlui Nikola Petrovici, curator al Casei Memoriale „Iosif Vulcan”, Holod.*

Exact cum prezisese Elena.

Elena se întorsese în Franța. Geanta bunicii stătea acum pe un raft, în apartamentul ei din Paris. Nu o mai deschisese de luni de zile. Înăuntru, planul, fularul, scrisorile - toate la locul lor. Dar nu mai erau secrete. Erau doar... amintiri.

Sau poate nu. Poate că într-o zi, peste ani, o să vină altcineva. O nepoată, o strănepoată. Și o să deschidă geanta. Și o să găsească o notă scrisă de Elena: „Dacă citești asta, înseamnă că ai continuat căutarea. Nu știu dacă am făcut bine sau rău. Dar am făcut ceea ce am crezut. Acum e rândul tău. Cu dragoste, Elena.”

Și astfel, geanta va călători mai departe.

Elena lucrează la o editură, traduce literatură română în franceză. Colaboratoare la distanță a Casei Memoriale - trimite cercetători, verifică documente, răspunde la mailuri. Dar când vine în România, nu se oprește la Holod. Sau vine, dar rămâne o zi, două, apoi pleacă repede.

Îi trimisese un mail acum șase luni:

„Am citit cartea lui Rădulescu. E bună. Vulcan e acum cunoscut. Oamenii vorbesc despre el. Și mă întreb: dacă i-am fi dat manuscrisul, ar fi fost și mai bine? Sau manuscrisul ar fi fost transformat în citat, în exemplu, în instrument pentru teze academice? Nu știu. Dar vă scriu asta ca să știți că încă sunt de părere că ați greșit. Nu din răutate. Din frică. V-a fost frică să faceți zgomot. Și ați transformat frica asta în principiu. Dar poate că am greșit și eu. Poate că ați avut dreptate. Nu pot decide. Și asta mă enervează.”

Nikola nu i-a răspuns. Pentru că nu găsea un răspuns.

Casa Memorială e vizitată de 10-15 oameni pe an. Unii vin pentru manuscris. Alții din curiozitate. Cei mai mulți vin pentru că au citit cartea lui Rădulescu și vor să vadă „locul”.

Manuscrisul e în vitrină, deschis la pagina cu portretul Eminescu. Vizitatorii îl privesc prin sticlă, fac poze (deși e interzis), citesc explicațiile de pe perete. Apoi pleacă.

Nikola se întreabă adesea: Contează? A contat ce a făcut?

Răspunsul rămâne deschis.

Gheorghe Moga a murit acum doi ani. Însmormântarea a fost simplă, la cimitirul din sat. Nikola a fost acolo. După ceremonie, fiul lui Moga i-a dat un plic.

— Tata mi-a spus să vi-l dau după ce moare.

Înăuntru era o scrisoare, scrisă cu mâna tremurată:

„Domnule Petrovici,

Nu știu dacă ați făcut bine sau rău. Dar știu că ați făcut ce ați crezut. Și asta contează. Nu pentru că garantează că aveți dreptate, ci pentru că arată că ați încercat.

Vulcan ar fi înțeles. Pentru că și el a făcut alegeri fără să știe sigur dacă sunt corecte. Și a trăit cu ele.

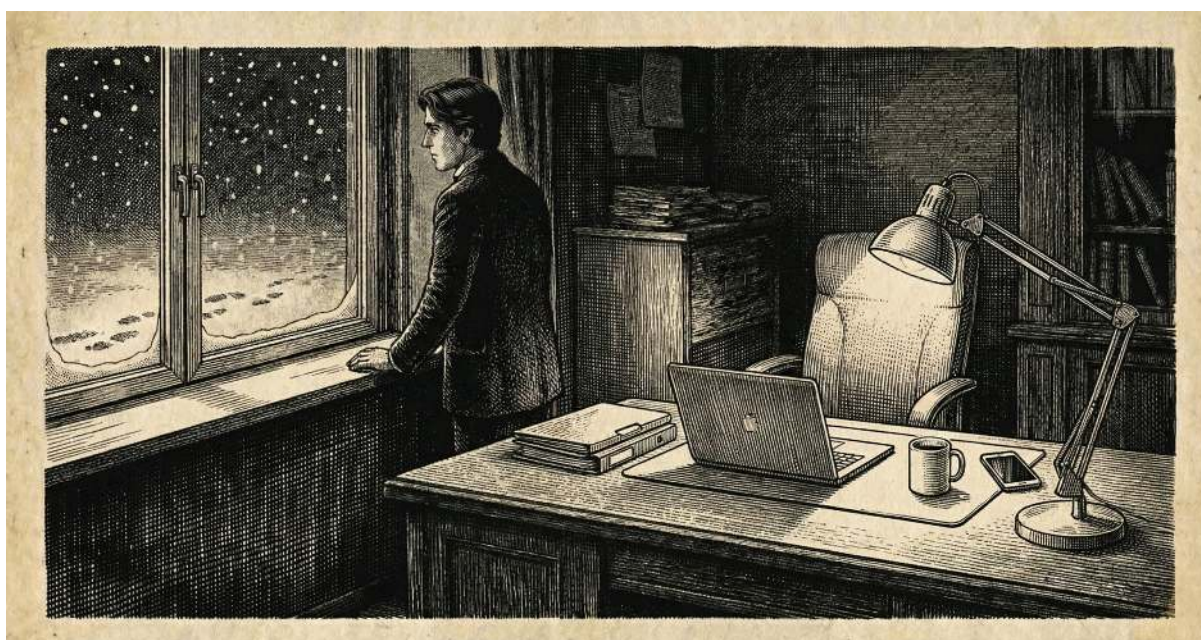
Acum trebuie să rămâneți cu urmarea alegerilor dumneavoastră.

Cu respect, Gheorghe Moga”

Nikola păstrează scrisoarea în sertar, lângă foaia cu „Portretul meu”.

Afară, zăpada continuă să cadă. Peste Holod, peste Casa Memorială, peste toate lucrurile pe care le-am făcut și nu știm dacă au contat.

Nikola se ridică de la birou.

Închide lumina. Iese în noapte.

Mașina lui e acoperită de zăpadă. O curăță încet, fără grabă. Apoi urcă și pornește motorul.

Conduce prin sat. Ferestrele caselor strălucesc în noapte. Oameni care trăiesc viața lor obișnuită. Copii care se joacă. Bătrâni care privesc ceva la TV.

Viață care continuă, indiferent de manuscrisele ascunse sau publicate.

Și Nikola realizează ceva: Poate că asta e tot ce putem face. Să alegem. Să ne asumăm alegerile. Să nu știm niciodată sigur dacă am avut dreptate. Dar să alegem oricum. Pentru că alternativa - să nu alegi din frică de a greși - e mai rea decât orice greșală.

Oprește mașina în fața Casei Memoriale. Se uită încă o dată înapoi.

Clădirea e întunecată. Dar înăuntru, în vitrină, manuscrisul așteaptă.

Pentru cei care vor veni. Sau nu vor veni.

Asta nu mai depinde de el.

Urcă în mașină și pleacă spre casă.

Zăpada cade în continuare, acoperind totul - urmele, drumurile, toate semnele că cineva a fost aici.

Și asta e, poate, singura certitudine: că totul va fi acoperit, în cele din urmă.

Iar noi trebuie să decidem ce facem până atunci.

